

## ADALÉKOK A BOLDOGSÁGNAK MINT ÉLMÉNYFORRÁSNAK FEJLŐDÉSLÉLEKTANI VIZSGÁLATÁHOZ (II).

Írta: GERÉB GYÖRGY és SZABÓ ZOLTÁN

A megismerés folyamatainak fejlődéslélektani vizsgálata viszonylag kidolgozottabb, mint az érzelmeké. Ennek oka részben a módszertani megközelítés nehézségében rejlik. Az emlékezet, az észlelés, vagy akár a figyelem, a gondolkodás életkori sajátosságainak kutatása támaszkodhat a tanulók produkciójának felmérésére, a tantárgyak által adott kereteken belül szerzett tapasztalatokra. Az érzelmek fejlődéslélektani vizsgálatakor egy-egy adott élmény tematikus, de egyénre szabott, szubjektív megragadására törekszünk, s mégis nagy mértékben valószínűsíthető fejlődési törvényszerűség gyakorisági előfordulásának megragadása a célunk.

1959-ben kezdtünk hozzá az érzelmek fejlődéslélektani vizsgálatához azzal a céllal, hogy kiragadjunk néhány domináns élményt és megjelenési formát, ezek előfordulását számszerű viszonylatban is kifejezzük, s az életkorok függvényében megjelenő törvényszerű összefüggéseket általánosítsunk.

A vsz-eknek adott témakörön belül (pl. félelem, álm, öröm) egyidőben fogalmazást és rajzot kellett készíteniük. A témával kapcsolatos egyéni élményeket kellett leírniuk és lerajzolniuk. E kétféle kifejezési forma mintegy kiegészítve egymást azonos életkorú gyermekeknél sajátosan elrendeződött motívumokat, ill. motívumcsoportokat alkotott. Ezeket adott korosztályoknak megfelelően összegyűjtöttük, a fontos motívumokat megszámlálva százalékosan összegeztük, viszonyítottuk és rangsoroltuk. Az így kapott motívumok, illetve motívumcsoportok osztályok és életkorok szerint típusos megegyezést mutattak és egymással összemérhető arányokban kifejezhető képet adtak. Ezen számszerű összefüggés feltárása mellett természetesen nem nélkülözhattük az elemző munkát sem, s azt a demonstrációs lehetőséget, amelyet az egyes tanulók őszinte megnyilatkozásaikban elének tártak. A tanulók munkájukat név nélkül adták be, és így az őszinteséget joggal elvárhattuk tőlük. A kapott megnyilatkozások, rajzok és élménybeszámolók arról győzték meg bennünket, hogy a követett eljárás helyes volt, és jól használható adatok birtokába jutottunk. Helyenként csupán az előforduló motívumok számszerű alakulását segítették ezek a munkák, a nagy számú adatok jelentős populációban történő szóródását biztosították, és a kapott eredmények realitását valószínűsítették, máskor azonban a gondos elemzés számára is jól használható nyersanyagot nyújtottak.

A negatív érzelmi tartalom kulcsélményének tartottuk a félelmet, ezért az első keresztmetszeti felmérések és vizsgálódások az általános iskola alsó osztályától a főiskolás hallgatókig, tehát a 10—22 évig ezen területre irányultak. Mind ezen, mind egyéb érzelmi alapanyag vizsgálatakor kiderült, hogy nemcsak a megismerés útjának dialektikája halad a konkrétól az absztrakt felé, hanem az érzelmeknek is hasonló fejlődéslélektani menete van. Itt is az egyszerűtől vezet az út az általános felé, a konkrétabbtól az absztraktabb irányába. Eleinte a félelem meghatározott tárgyakra, majd szituációikra és elvontabb szorongásokra, a jövővel kapcsolatos problémákra vonat-

kozott. A fiúk és a lányok élményanyaga a nem sajátosságoknak megfelelően is eltért egymástól. Anyagunk tükrében is bizonyítást nyert, hogy az érés és a fejlesztő tényezők kölcsönhatása nemcsak az életkorok, hanem az eltérő nemek életkörülményeinek is függvénye. Különösen megmutatkozott ez a serdülőkorú fiúkat és lányokat foglalkoztató problémák érzelmi tükröződésében. Találtunk olyan eltérő érzelmi sajátosságokat (pl. a szerelmi érzésnél), ahol a fáziseltolódás éveket jelentett. Ezen életkorbeli differencia mellett természetesen az érzelmi élményanyag tartalmában is jelentős eltérések mutatkoztak. A támadástól való félelem pl. szinte kizárólag a lányok érzelmeiben tükröződött, mint sajátos szituációs félelmi, szorongásos állapot.

Az álom sajátosságainak vizsgálata az érzelmek polaritásának antagonisztikus jellegét erősen aláhúzta. Kétségtelen ugyanis, hogy az álomban megnyilvánuló érzelmi tartalmak hol negatív jellegűek (szorongások), hol pedig pozitív töltésűek (kívánság, vágy). Mindez arra ösztönzött bennünket, hogy a pozitív jellegű élménytartalmakat is vizsgálat tárgyává tegyük.

Az előző kísérleti anyag a negatív oldal kapcsán mintegy szükségszerűen követelte meg a pozitív pólus vizsgálatát. Pl. a sikertelenség és az ezzel kapcsolatos félelem, szorongás értelemszerűen feltételezte a sikerrel járó boldog izgalom, s az örömforrások feltárásának lehetőségét. A didaktogén ártalmak és az iskolában elsenvedett kudarcok szükségszerűen rávilágítottak pl. az iskolai sikerek és örömek helyére és szerepére a különböző életkorú gyermekek, tanulók esetében. A gyermekek környezete, az iskola, barátok, otthon és az ezzel kapcsolatos közösségi formák képezhetők az érzelmek megjelenésének hátterét és forrását. A motívumok csoportosításánál ezért megkülönböztettük az iskolai és az iskolán kívüli élet érzelmi forrásait, hatótényezőit és élményeit. Arra törekedtünk tehát, hogy az érzelmeket dialektikus kölcsönhatásukban vizsgáljuk a kiváltó okok, tárgyak, jelenségek, személyek, egyéni és társas megnyilvánulási formák projekciójában. Módszertani célkitűzéseink az életszerűségekre törekedtek, mert az ezen módon kapott eredmények így vonatkoztathatók a gyermek környezetének, élményforrásainak és tevékenységi színterének reális körülményeire. Az iskolai és az otthoni, valamint a gyermekek társas életkörülményei szolgáltatták számunkra a nyersanyagot, de egyúttal lehetőséget biztosítottak arra, hogy anyagunkból nyert összefüggések neveléslélektani következtetésekhez vezessenek. Ha ismerjük a gyermekeket foglalkoztató negatív és pozitív élmények előfordulási gyakoriságát életkori függvényben, egy lépést tettünk a diagnózis talaján ahhoz, hogy a terápiát megindíthassuk. A pedagógia szempontjából ezért a fejlődéslélektani pszichodiagnózis a neveléslélektani ráhatások előfeltétele.

Az iskola kétségtelenül sok negatív élmény forrása is, s ennek egy része az értékelés, izgalom szükséges velejárója. Meggyőződésünk szerint azonban, ha ismerjük a szükséges és a felesleges negatív érzelmek viszonyát, valamint az ellensúlyozást jelentő pozitív érzelmek domináns előfordulását, jelentős lépést tettünk a helyes kompenzálás, tervezés és prevenció területén. Ezért egészítettük ki a negatív érzelmek domináns élménytartalma, a félelem vizsgálatát az ellentétes pólus, az örömforrás, a boldogság érzelmi sajátosságainak feltárásával. Korábbi dolgozatunkban ezt lányoknál, jelenleg pedig 10—18 éves általános és középiskolai fiútanulóknál tanulmányoztuk.

Nagyon érdekes összehasonlítást tehetünk a motívumcsoportok százalékos előfordulása tekintetében a fiúk és a lányok eredményei között. A lányoknál a motívumok egyötöde az iskolai életre vonatkozik, míg a fiúknál mindössze 13,79%. E különbség arra vall, hogy a lányok életében az iskolának nagyobb érzelmi visszhangja van, mint a fiúknál. Ezen százalékos megoszláson belül is érdekes eltéréseket találhatunk. A lányoknál a sikerélmény magasabb előfordulási százalékot mutat, mint a társas

*A vizsgált tanulók megoszlása*

Iskolatípus	Osztály	A tanulók száma
középiskola	I.	145
	II.	133
	III.	155
	IV.	109
Összesen	I—IV.	542

*A motívumcsoportok százalékos előfordulása:*

*I. Az iskolai életre vonatkozó motívumcsoportok*

Az összes motívumok viszonylatában:

Sikerélmény	36,84%	5,10%
Társas szórakozás kirándulás, munka	63,16	8,69
Összesen:	100,00%	13,79%

*II. Az iskolán kívüli életre vonatkozó motívumcsoportok:*

Az összes motívumok viszonylatában:

A társas életbe való visszatérés egészségi feltételei	0,42	0,35%
Sikerélmény	27,58	23,78
Szerelem	5,26	4,54
Ajándék	5,26	4,54
Társas élet	3,58	3,08
Szórakozás	23,38	20,15
Üdülés	34,52	29,77
Összesen:	100,00	86,21%

szórakozás vagy a kirándulás. A fiúknál ez éppen fordítottan mutatkozik (Százalékosan: 70,94 és 29,06, szemben a 36,84 és 63,14-gyel). E jelenség azzal is magyarázható, hogy a lányoknál az iskolában elért eredmény az értékrendi rangsorolás alapját képezi, míg a fiúk inkább az együttes szórakozás, kirándulás tekintetében verse-

nyeznek egymással. Így állítható szembe a „szorgalmas” lányok csoportja, a társas életben elért „sikereket értékelő” fiúkkal.

Az iskolán kívüli életre vonatkozó motívumcsoportok megoszlása is jellemző eltérést mutat fiúk és lányok viszonylatában. Különösen feltűnőek a sikerélmény, a társas élet és a szórakozás tekintetében. A lányoknál a sikerélmény az összes motívumoknak mindössze 5,67%-át teszi ki, az iskolán kívüli életbeli motívumcsoportoknak pedig csupán 7,09%-át. Ezzel szemben a fiúknál az összes motívumok 23,78%-át, az iskolán kívüli életre vonatkozó motívumcsoportnak pedig 27,58%-át adja. Kétségtelen, hogy a fiúk jellemző vonása a győzni akarás, az eredmény elérése, ön maga erejének megmutatása; még a lovagiasságban is az erő dominál. A lányoknál a siker inkább a társas élet terén elért eredményre vonatkozik. Úgy tűnik, hogy a lányok nagyobb mértékben igénylik az iskolán kívüli társasélet erejét, s az ezzel járó örömet, mint a fiúk. (Szülők, barátok, osztálytársak közösségi támogatására gondolunk elsősorban). Az iskolán kívüli életben ez mintegy 43,3%-át teszi lányok esetében, míg fiúknál mindössze 3,58%-ot. Az összes motívumok viszonylatában a lányoknál 15,54, míg a fiúknál csak 3,08% ez az érték.

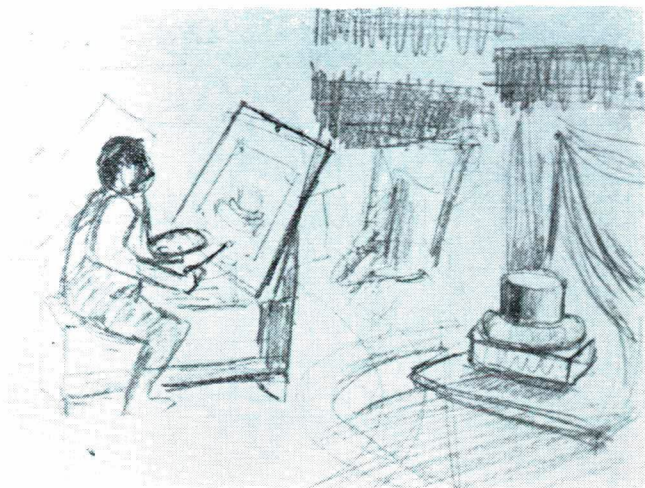
A fiúk inkább törekednek a sport, a mozi, színház stb. terén elérhető szórakozásra.

A szerelem élménye tekintetében lényeges eltérés nem mutatkozott. Úgy találjuk azonban, hogy a szerelem egyik motíváló tényezője a sikerélmény, illetve a társasélet iránti igény a nemek összehasonlítása alapján lényeges eltérést mutat és ez bizonyos vonatkozásban kihat a szerelemmel kapcsolatos élmény társaslélektani vonatkozásaira is. Kétségtelen, hogy a fiúk a szerelemben is inkább a hódítás, a győzelem, az eredmény és a magabiztonság élményét, viszont a lányok a társ iránti vágy, a megértés, a védelem partnerét keresik. Ezt támasztja alá az a tény is, hogy az indifferensnek látszó üdülés tekintetében szinte azonos százalékos előfordulást nyertünk fiúknál és lányoknál. Ezek a motívumcsoportok viszonylag egyszerűek a társasélet, a szerelem, a szórakozás bonyolultabb összetevőjű élménycsoportjai és ennek megfelelő motívumaival szemben.

Az iskolai örömök az eredményes tevékenységgel, iskolai sikerekkel kapcsolatosak, mint a matematika példa megoldása, jó dolgozat, bizonyítvány. Ezekről így írnak a tanulók: „Valami összefüggés van a számok mélyén, és számomra az öröm, ha magamtól felismerem valami összefüggést. Valami összefüggés van a számok és az élet között. A számok is lehetnek bonyolultak, épp úgy, mint az élet, de ha van egyszerűség, összefüggés a számok s a metamatika körében, akkor van az életben is, még akkor is, ha az életben nem lehet számolni, de lehet logikázni, következtetni és gondolkodni és ezeket a képességeket éppen a matematika fejleszti.” (IV. 490.\*)” Négy napig dolgoztam a magyar dolgozaton. Magam is éreztem, hogy elég jól sikerült. Volt mondanivalóm, nem kellett erőlködnöm a dolgozat írása közben. Apám is elolvasta és azt mondta, hogy elég jó dolgozat ez egy 17 éves gyerektől. Ugyanezt az örömet éreztem, amikor a tanárom is jelest írt a házidolgozatra. A dolgozat címe Lélekábrázolás a „Buda halála”-ban. (III. 331.) Legnagyobb élmény a felévi bizonyítványban rejlett, aminek én örültem legjobban, de szüleim nagyon boldogok voltak a jórendű bizonyítványnak. Nagy örömet jelent nekem egy-egy olyan jó jegy is, amit sikerül kiharcolnom magamnak.” (III. 208.)\*

Máskor szakmai eredményeikkel kapcsolatos örömről számolnak be, mint pl. a művészeti irányú középiskolában rajzolásról, kiállításról, ipari szakközépiskolában korongozásról. (1., 2. és 3. ábra) Jellemző az az öröm, amely egy-egy izgalom fel-

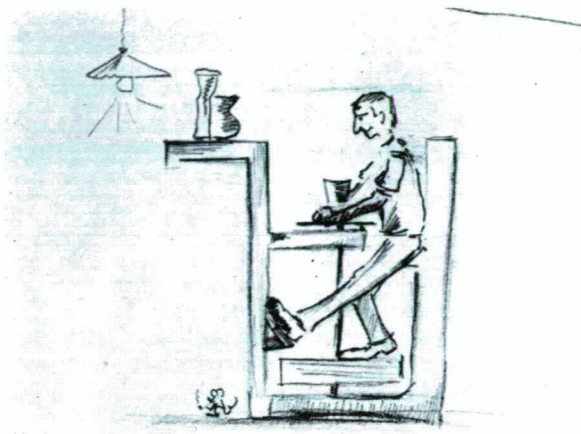
\*A római szám az osztályt, az arab szám a vizsgált tanulók sorszámát jelöli.



1. ábra



2. ábra



3. ábra

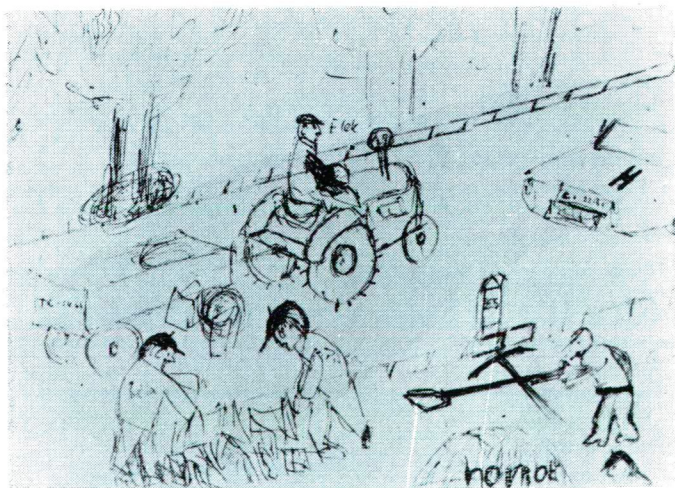


4. ágra

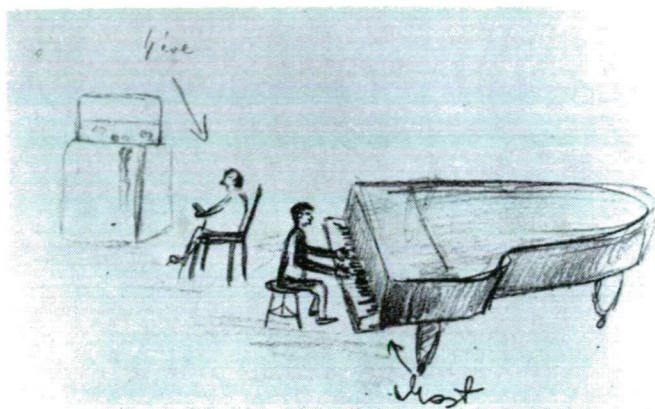




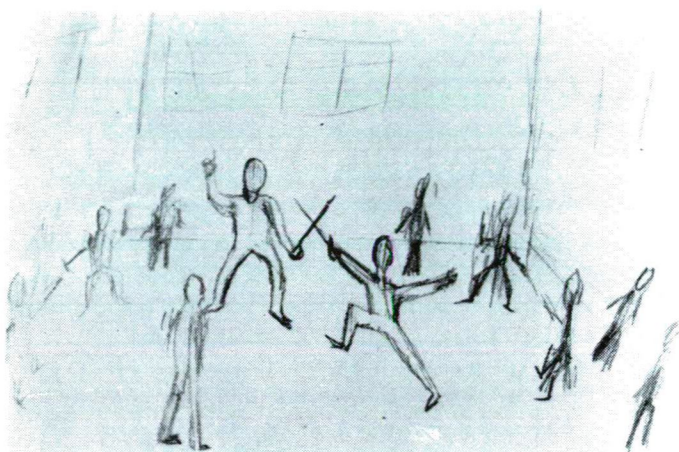
5. ábra



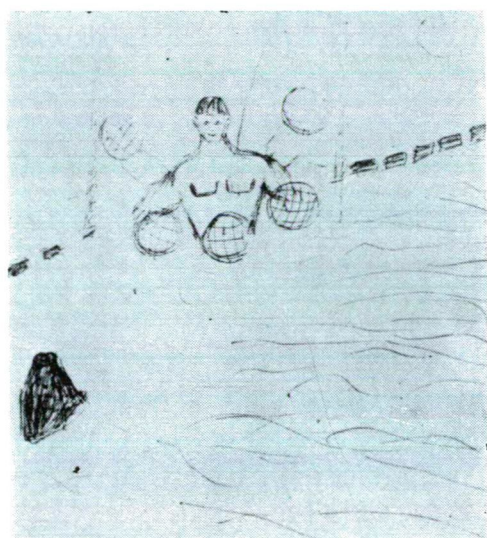
6. ábra



7. ábra

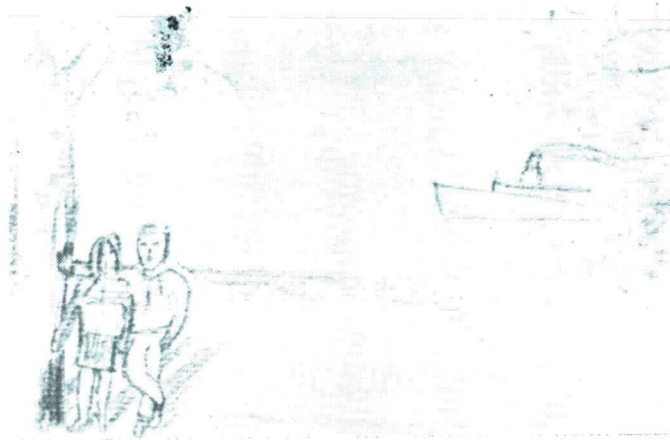


8. ábra

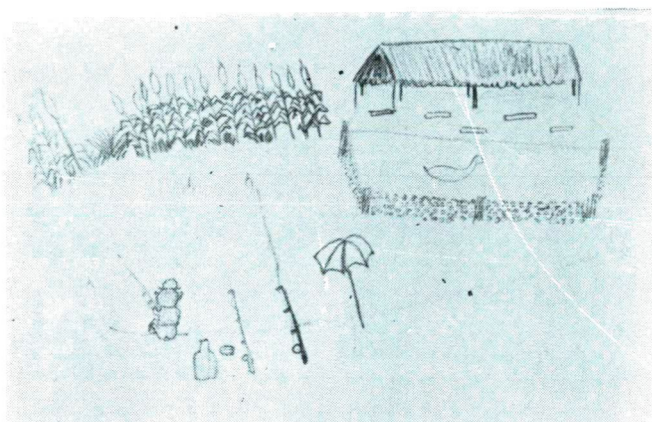


9. ábra

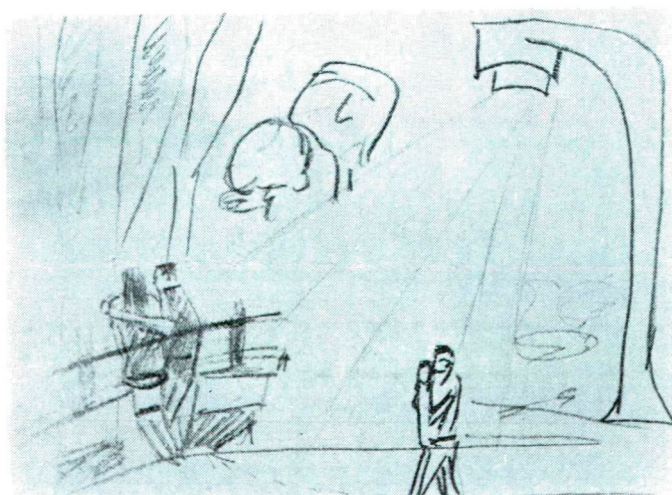




10. ábra



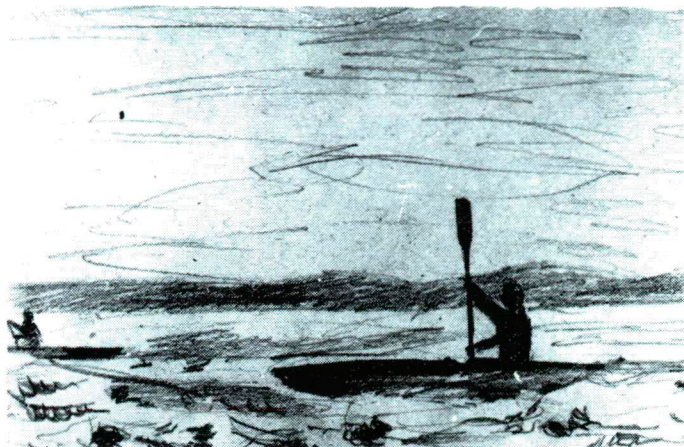
11. ábra



12. ábra







16. ábra



17. ábra



18. ábra



19. ábra



20. ábra

oldásából fakad. Az egyik tanuló pl. örömmel mutatja pótvizsgáról szóló bizonyítványát. (4. ábra) Jellemző az a rajz is, melyben egy fiú a szünet örömeit és az iskolából való távozás feloldó érzelmét ábrázolja. (5. ábra) Máskor az egész osztály eredményéről számolnak be; (Pl. egy-egy eredményes futballmérkőzés, vagy az osztály közös sikere színdarab előadásával). Az iskolai sikereket tükrözik a versenyek. A testnevelési órán megkívánt szint elérése, illetőleg az azon való túljutás pozitív élményt jelent a gyermekek számára.” A verseny vége felé megkezdődött a magasugrás. 135 cm-nél már csak hatan voltak bent. Én 140 cm-nél álltam be. 150 cm-nél már ketten voltunk a versenyben. 155 cm! A vetélytárs hosszan készülődik, de mégis leverte. Nekem sikerült másodjára átugrani, és ezzel megnyertem a magasugrást. Két első és egy második hellyel távoztam a stadionból. Nagyon boldog voltam.” (I. 79.)

A tanár személyes szerepe mutatkozik meg annak a gyermeknek a vallomásában, aki arról ír, hogy tanára elbeszélgetett vele és ennek köszönhető jobb eredménye.” Felvitt lakására és elbeszélgettünk. Én bevallottam neki, hogy nem volt hiábavaló az a sok dorgálás, figyelmeztetés, amit tőle kaptam. Nem is gondoltam, hogy ilyen nagy örömet tud okozni az, ha valaki régen látott kedves tanárjával találkozik.” (I. 80.) Az osztályfőnök eltiltotta az egyik első osztályos tanulót a labdarúgástól és nagy örömet jelentett, midőn ezt a büntetést egy idő után feloldotta. „Az osztályfőnök tanár úr felbontja a labdarúgástól való eltiltásomat. Még egy hét és én újra játszhatok a csapatom színeiben. Meg is érdemlem. Eltiltásom alatt szorgalmasan tanultam, készültem a következő napra. Meg is volt az eredmény! Rájöttem, külön-külön egyik sem ér semmit. Együtt a kettő, a tanulás és a sport, igen, először a tanulás, utána a sport ér nagyon sokat.” (I. 408.) A futballban elért eredményes küzdelem, sikerélmény és megbecsülés öröme tükröződik az egyik fiú írásában. „A labda jól jött be, kiugrottam és lefejeltem a bal sarokba. A kapus hiába nyújtózkodott, a labda bent volt a hálóban. Ezután egymás után lőttük a gólokat. Ezen a délután nagyon boldog voltam. Úgy éreztem, megbecsülést szereztem társaim és tanáraim előtt a jó játékért.” (I. 227.) A következő idézetek is az iskolai élethez fűződő örömről számolnak be, „A múlt évben voltam VIII. osztályos a zenei általánosban. Ebben az iskolában tagja voltam egy gitárosokból és egy dobosból álló zenekarnak. Sajnos azonban az együttesünk felbomlott, mivel mindnyájan már városban akartuk a zenélést, és ezért összeállítottunk egy új zenekart. Ekkor tudtam értékelni azt a segítséget, amit az iskola a régi zenekarnak adott, ugyanis meglehetősen nehéz körülmények között tudtunk (ill. próbáltunk) játszani. Váratlan eseménynek számított, hogy az alig 4 hónapos együttesünket a volt iskolánk meghívta egy összejövetelre játszani. Mindannyiunkat szorongással töltött el a premier. Azonban mintha mindnyájan szárnyakat kaptunk volna, olyan jól játszottunk. Az összejövetel végén határtalan volt örömünk és boldogságunk, amikor meghallottuk az elismerő és gratuláló szavakat.” (I. 16.) „Az előadáson az osztályunk a „Pünkösdi királyné” című rövid színdarabot adta elő. A darabban a király unokaöccsét személyesítettem meg. Mivel az osztályok között ez egyben vetélkedő is volt, nagy izgalommal és még nagyobb lelkesedéssel adtuk elő. Az előadásban egyetlen hiba sem történt. Az osztály megkapta a fő díjat, egy díszkortát. Nagy örömmel fogyasztottuk el osztályfőnökünk jelenlétében, mivel mindez az ő segítségével sikerült.” (I. 87.)

Az iskolai társaséletből fakadó legmélyebb, legtartósabb öröm rendszerint az osztálykirándulással függ össze. Ezek az emlékek elkísérik a gyermeket éveken keresztül. „Egyik legnagyobb élményem, amikor az osztály közösen kirándult az egyik erdőbe. Letelepedés után meguzsonnáztunk és utána számháborúztunk. Sikerült az eldugott zászlót társaimmal megtalálni. Egyik tisztáson felállítottunk két csapatot



és futballoztunk. Rohamos támadásokkal sikerült megverni a másik csapatot, 3:1 arányban győztünk. Külön dicséretet érdemel a kapusunk, aki nagyon jól védett. Több góltól mentette meg csapatunkat. Pirosló arccal mentünk haza.” (I. 82.) Hasonló intenzitású érzelmi hatást találunk egy-egy diákból kapcsán, különösen abban az esetben, ha személyes szerepe is van a tanulónak; mint az egyik IV. osztályos, aki azt a megtisztelő feladatot kapta, hogy nyitótáncos lehetett. „Nekem a diákból számít a legnagyobb élménynek, melyben én is érdekelve voltam, mert most vagyok negyedikes. Én is szerepeltem. Nyitótáncos voltam, amit nagy és megtisztelő feladatnak tartottam. Lehet, azért, mert ez volt az első jelentős bálam, ami egyszer van csak az ember életében.” (IV. 400.)

A gyermekek akarva-akaratlanul kifejezik egy-egy tanárral kapcsolatos szimpátiájukat vagy antipátiájukat a közös osztálymegnyilvánulások során. Egyszer pl. hógolyózott az egyik osztály és előbb a kedves igazgató bácsi, majd az egyik kevésbé szimpatikus tanár lépett közéjük. „Amikor az igazgató bácsi belépett a csatába, nagy lelkesedéssel fogadtuk. És amikor belépett az egyik tanár bácsi, hógolyózápor fogadta.” (I. 143.)

Az iskolán kívüli motívumcsoportok közül — mint láttuk — az egyik legnagyobb szerepet a sikerélmény kapja. A sikerélmény egyéni és társas összetevői mély nyomokat hagynak a gyermekek lelki világában. Az egyéni siker, szereplés és az ezzel járó közösségi elismerés tükröződik pl. a következő írásokban. „Legkedvesebb élményem a nyári sporttáborozáshoz fűződik. A táborban tartózkodott a magyar súlyemelő-válogatott, a férfi röplabda-válogatott, a férfi ifjúsági vívó-válogatott. A világ és Európa híré sportolókkal nap-mint nap találkoztunk. Szemtanúi voltunk a Magyarország—Törökország nemzetek közötti röplabda mérkőzésnek, valamint Földi Imre világcsúcs-javításának. A három hét alatt különböző versenyeket is rendeztek. A legtehetségesebb és legjobb versenyzői érmet és díjat (egy hatalmas tortát) legnagyobb örömmre én kaptam.” (I. 46.) „A konferansz bement a nevem, és az általam előadandó mű címét. Ezután rajtam volt a sor. Minden áron meg akartam állni a helyem, vigyázni akartam a tekintélyemre és nem kevésbé gyarapítani is akartam azt; kiálltam középre. Ami a legnagyobb élményt jelentette, az természetes a taps volt. Örömtől ittasan ballagtam vissza előzőleg kiválasztott leánytársaságomba.” (II. 236.) „Megrendezték a városi serdülő labdarúgó-bajnokságot. Ahol én játszom, az az egyesület is benevezett. Az első mérkőzés nem jól végződött, mert csak az egyik pontot tudtuk megszerezni. A következő mérkőzéseken már győztesen jöttünk le a pályáról. Célunk a bajnokság megnyerése volt. A bajnokság folyamán 16 mérkőzést játszottunk, ebből 14-et megnyertünk és kétszer értünk el döntetlent. Az őszi befejezés után a két csoportelső játszott egymással. A Kinizsit nagy küzdelemben 2:1 és 3:0 arányban legyőztük. Így miénk lett a végső győzelem. 13-an kaptunk érmet, és én is a 13 közt voltam. Az ünnepélyt vacsora követte. A következő edzéseken már a jövő évi bajnokságra készülünk. A cél, hogy elsőségünket megvédjük.” Az egyik ipari tanuló a maga készítette rádió megszólalásának örömről írt. „Nekem a legnagyobb örömet jelentette, hogy saját készítésű 4 tranzistoros kis rádióm megszólalt. Az a sok idő, melyet ráfordítottam, nem lett eredménytelen és az alkotómunkának meglett az igazi öröme.” (II. 45.)

A munka nyomán kapott elismerés mellett az anyagi ösztönzés is komoly örömforrás. „A nyár végén a boldogság jelentkezett: a munkám eredményeképp egy pár ezer forint ütötte a markom, és nem szüleimnek kellett keresni nekem a ruhára valót. (II. 237.)... (6. ábra)

A munkával és pályával kapcsolatos öröm leírását találjuk meg az egyik II. osz-

tályos tanulónál. „Legkedvesebb számomra az esztergálás és a futballozás. Szeretem az anyagot az esztergagépen formálni, alakítani. Azt szeretem benne, hogy mikor kész van a munkadarab, látom a saját munkámat, s ez boldogság számomra.” (II. 211.)

A fiúk sikerélménye sokszor kapcsolódik a közösségért vállalt munka elismeréséből és megbecsüléséből fakadó élményhez. (7. ábra) „Egyik nap reám bízták a tábor csónakját. A Balaton csendes volt, ezért én egy zsinegre kötöttem a csónakot és bementem a táborba egy kis teaért. A tea kész lett, de a szél is egyre erősödött. Gyorsan kifutottam a partra. Sajnos a zsineg elszakadt és a csónak besodródott a vízbe. Én a vízbe vetettem magam, beúsztam a csónakhoz és szíjjammal a mentőöv kötelét erősítettem az orrához. Később kihúztuk a csónakot és én örültem, hogy nem vesztet el a becsületem.” (I. 149.) „Legnagyobb élményem a vívásához kapcsolódik. Ez az élmény az első verseny volt. Egy héttel a verseny kezdete előtt közölték velem, hogy én is indulok. Alig bírtam kivárni a verseny kezdetét. Végre elkövetkezett a várvavárt nap. Reggel korán indultunk vonattal. A verseny egy hatalmas teremben volt megrendezve. Én már megszoktam a pengék csattogását, most azonban valahogy másképp hangzott. A sok fehérbe öltözött fiú és lány valahogy ünnepélyesen festett.” (I. 10.) (8. ábra.) (9. ábra)” „A 16 futbalcsapat közül bejutottunk a legjobb nyolc közé, nagy fölényrel hatalmas gólaránnyal. Ezután következett a bajnokság legnehezebbik része, harc a legjobb négy közé jutásért, amelyre már nem sok esélyünk volt, de kitartó küzdelemmel nagy nehezen sikerült, amely igazi örömet jelentett számomra.” (II. 200.)

A szerelem összetett jelenségéből kiragadjuk most a fiúknál a harc, a küzdelem, az önbizalom és hódításból fakadó élményanyagot. A romantikus, szinte „lányos”, naív, ártatlan szerelmi érzés első megnyilvánulásában is megtalálhatjuk a fiúknál azt a törekvést, hogy önmaguk ezen belső és számukra annyira fontos élményének megmutatása ne járjon kudarccal, hanem megértsék és méltányolják érzelmüket. Ennek demonstrálására bemutatunk néhány példát. „Moziba mentem. Egyedül. Leültem. Sötét volt. Valaki mellém ült. Arra néztem. Egy leány. Nagyon különös érzés töltött el, talán még soha nem éreztem ilyet. Valami bizsergett bennem, valami zsongó, valami roppant boldog érzés. Nem tudom hogy jutottam a gondolatra, hogy megfogjam a kezét. Nem is volt időm erre gondolni. Először ránéztem. Észrevettem és mosolygott! Nem tudtam, mit csináljak, feszengtem. Rám szóltak. Bántam is én! Szép óvatosan megindultam kezemmel az ő keze felé. Hozzáértem a kisujjához. Rám néz és csodálkozik! Én bárgyún mosolyogtam, legalábbis azt hiszem. Aztán kezembe vettem az egész kezét. Forró volt és izgatott. Megszorítottam és figyeltem. Visszaszorított! Ránézek és már ő is mosolyog! Örültem, á hogy örültem! Csak az volt a különös, hogy egy szót sem szoltunk egymáshoz. Azután mikor vége volt a filmnek, felálltunk, még mindig fogtuk egymás kezét és elindultunk kifelé. Estefeje volt. A nap akkor tért pihenni. Nem jutott eszembe semmi. Nem szoltunk, csak mentünk, utcákon, egy hídon át, azt hittem akkor, a jövőbe. Azután egymásra néztünk és elváltunk. Senki egy szót sem szolt és szaladtunk, erre én, arra ő. Utána napokig azt hittem, álom volt az egész. Azt hiszem akkor voltam először szerelmes.” (I. 382.) „Sokszor találkoztunk, szinte naponként — én a magam részéről tisztáztam iránta megnyilvánuló érzéseimet és úgy éreztem, ha kimondhatatlanul is, de szeretem. Emlékszem, moziban voltunk, nevetséges célom volt, ami később óriási feladattá nőtt előttem, az, hogy megfogom a kezét. Még a hátamon is csorgott a veríték, szidtam magam, hogy nem merek és már-már úgy tűnt, minden eredmény nélkül hagyjuk el a filmszínházat. Egyszer csak sikerült, fogtam, szorítottam a kezét, ő lehajtotta picit a fejét, éreztem, hogy várta és viszont szorította az enyémet. Kicsinység, nevetséges talán, különösen

a mai „tempó” ismeretében, mégis számomra akkor kimondhatatlan boldogságot jelentett.” (IV. 398.)

A kezdetleges lépések mellett együttesen is megtalálható az öröm és félelem bipoláris érzelve is. „Ezalatt a túra alatt ismerkedtem meg egy lánnyal. Első beszélgetésünk után valahogy mindig rá gondoltam. És kerestem a társaságát, mégis féltem is.” (I. 4.) (10. ábra) Az egyszerű romantikus, kezdetleges szerelmi érzés mellett természetesen megmutatkozik a szexualitásra való törekvés is. „Immár egy éve lesz lassan, hogy megismerkedtem egy lánnyal. Csongrádon az egyik cukrászdában ismerkedtem meg vele. A találkozás később barátsággá vált. A későbbiekben, mikor Csongrádra utaztam, mindig találkoztunk. A találkozás örömet jelentett számunkra. Megfogható és megfoghatatlan dolgokról beszélünk és élénk vitákat folytattunk. Témank azonban elsősorban a barátság és a szerelem kérdéséhez vezetett. Azt hiszem, a legnagyobb boldogságot az első csók után éreztem.” (III. 345.) A másik fiú rendszeres találkozásáról számol be írásában. „Egy vasárnap megláttam egy lányt. Nagyon jól táncolt. Megtetszett nekem. Nagyon szépnek találtam alakját, haját, szemét. Beleestem. Sokat táncoltam vele. Már késő volt mikor hazakísértem. Sokat beszélgettünk stb. Az idő nagyon elszaladt. A kollégiumba csak 10 után értem be. Nem mertem csengetni, nehogy a tanár elkapjon. Sikerült belőgni. Ennek magint nagyon örültem. Ez a nap tehát két örömet nyújtott számomra.” (II. 365.) Kimondott erotikus törekvések, sőt szélsőséges huligán tartalmú megnyilatkozások is találhatók anyagunkban. „Tavasza volt. Rügyeztek a fák. Megismertem egy kislányt. Szőke hajú, kék szemű, ragyogó alakkal rendelkező, egyszóval kifogástalan nőnemű lény volt. Sajnos a Tisza tavaszi árja elöntötte szívünk vágyát, a Boszorkány-szigetet. Így hát azt mondtam a szőke tüneménynek, várjon míg leapad a Tisza és felszárad a sár. Sajnos azóta nem láttam.” (IV. 566.) (11. és 12. ábra) „Az elmúlt évben számomra a legnagyobb élményt az jelentette, vagy mondhatnám kalandot, amikor megismerkedtem egy pécsi csajjal. Egyik haverom akarta fűteni a kis moha fejét, de nekem sikerült. Nem volt rossz bőr. Szőke hosszú sirája vállára omlott. Gyönyörű keblei kidomborították nőiességét. Egyszóval csinos lábakon járó szőszibaba volt. Egyik este barátommal és a kis spinével sétáltunk az egyik hegyen. Észrevettük, hogy néhány kabarézó Józsi követ bennünket. Négyen voltak. Az egyik vöröshajú fekete keretű szemüveget viselt. Lyukas farmerja térdig ért. Odadöfött a mohához pár szót szemtelenkedve. Odamásztunk mellé. Barátom rögtön belopott egyet a legbénábbnak. Az káromva megköszönte és összeesett. A többiek szörnyen megijedvén, az erdő felé vetvén magukat, leköszöntek. Ezek után elbúcsúztunk Benkőtől, mert így hívták a barátunkat, s én a mohával bevettem magam a sűrűbe. Eleinte félénk volt, de utána mint szakmabeli dolgozott. Az történt, aminek ilyenkor történnie kellett.”

Előfordul a motívumok között kevésbé jellemző primitív örömforrás is. (13. ábra).

A szórakozás motívumcsoportjába többnyire a játék, sport, halászás, táborozás és ehhez hasonló motívumok tartoznak. (14., 15., 16. ábra.)

Az üdülés, különösen a nyaralás nagy élményt jelent a fiúk számára, de főképpen romantikus tartalma, újszerűsége és sportjellege miatt. „Igazán boldog akkor voltam, mikor megláttam a tengert. Egy hétig mindig vidám és boldog voltam, hisz legszebb vágyaim teljesültek. De sajnos a boldog napok száma is megszámlálta. Bármennyire fájt is a búcsúzás a német tájtól, a német emberektől. Annyira örült az ember, hisz haza, Magyarországra utazott. A boldogság, hogy haza utazhat, és a bánat, hogy a vidámságtól el kell szakadni, e két érzés furcsa harmóniája soha nem érzett érzést, élményt váltott ki az emberből. Egyszerre kimondhatatlan örömet és bánatot éreztem.” (IV. 427.) (17., 18., 19., 20. ábra.)

Az érzelmek fejlődéslélektani vizsgálatakor tehát előtérbe kerül az érzelmi polaritásnak a problémája. Ismeretes Wundtnak az a tétele, hogy az érzelmek ellentétes párokba rendeződnek. Véleményünk szerint ez nemcsak az egyéni érzelmi fajtákra vonatkozik, mint minőségi, kvalitásbeli differenciákra, hanem az érzelmi állapotok lefo-lyására is. A félelem, szorongás negatív jellegével szemben a boldogság mint örömfor-rás pozitív pólust foglal el. Mégsem mondhatjuk, hogy a pozitív érzelmek mintegy a negatív élmények pandantját képviselik. Vizsgálataink során kiderült, hogy a nega-tív élménytartalom, (pl. a félelem, szorongás) sokkal szélesebb skálát ölel fel fejlődés-lélektani vonatkozásban is, mint pl. a boldogság. Lehetséges, hogy a boldogság álla-pota és ennek érzelmi összetevői, mint pl. a kielégülés, a harmónia, az önmagunk meg-találása, stb. fáziseltolódásban van, illetőleg vannak a negatív élményekkel szemben. Lehetséges, hogy a fiatal ember útkereséséből eredő töprengés, probléma, feladat-megoldások sorozata nagyobb erő kifejtést igényel és ennek következtében behatóbban foglalkoztatja a fejlődésben levő gyermeket, erősebb nyomot is hagy benne, mint az örömforrás, a siker, a boldogság állapota, amelynek összetevői az életkor szempont-jából hosszabb időtartam keretén belül raktározódnak el.

Az iskoláskorú fiatalok lényegében nem saját maguk által megfogalmazott célo-kért küzdenek, hanem a társadalom, a szülők, vagy magasabb fórumok által kijelölt feladatok végrehajtására hívatottak. Csak fokozatosan és különböző mértékben vál-nak ezek saját belső igényük által motiválható célkitűzésekké. A pedagógus munká-jával is összefügg, hogy olyan élményt szerezzenek, ami boldoggá teszi őket, mert ha nem megfelelőképpen motiválják a feladatokat, akkor a mások által megfogalma-zott célok teljesítése, elérése számukra nem jelent örömet, sőt visszataszító nyüggé válik. Úgy is megfogalmazhatnánk, hogy ez az életkor a hivatásra való előkészület, továbbá a pályaválasztás mellett a párválasztás „romantikus” időszaka is; a töpren-gések, a törekvések, a vágyak, előkészületek korszaka. A boldogság mint beteljesü-lés szükségképpen későbbi időszakra tolódik át. Az egyén örömforrásainak lényege, a boldogság megtalálásának forrása: önmaga helyének megtalálása a társadalomban mint közösségben, munkahelyen, baráti körben, később az élettárs megválasztásában. Ebből következik, hogy az útkeresés kezdeti sikerei, örömei sokszor múlandóbbak, kevésbé tartósak, kisebb nyomot hagynak a fiatalban, mint a napról-napra jelent-kező problémák és az ezzel kapcsolatos vágyak, félelmek, szorongások. A feszítő érzések tehát erősebbek mint a feloldók.

Az érzelmek fejlődéslélektani meneténél megállapítottuk, hogy ugyanúgy halad-nak a konkréttól az elvont felé, az egyszerűtől az összetettebb, a magasabbrendű felé, mint a megismerés lépcsőfokai. A konkrét tárgytól való félelem alacsonyabb rendűnek minősül, mint egy meghatározott szituációban való szorongás vagy pedig egy élethelyzet filozófiai töprengéséből fakadó probléma, mint a háborútól, megsemmi-süléstől való félelem.

Eddigi tanulmányainkban a kapott motívumok gyakorisági eloszlása mellett arra törekedtünk, hogy ezen motívumok ill. motívumcsoportok rendezése az egyszerű-től, a foghatótól, a bonyolultabb, összetettebb, a magasabbrendű felé haladjon. Jelen esetben is ez az alapja a kapott motívumok csoportosításának.

a) A legegyszerűbb örömforrás az ajándék. Különböző tárgyi megnyilvánulás, tartalmi örömforrás tartozik idő. Primitív öröm ez, de a „birtoklás” egyúttal a közös-ségtől elfoglalt szerep szempontjából sem közömbös. Ha a fiú egy ruhát kap, vagy pénzt, ez egyúttal azt is jelenti, hogy a társas érintkezési formának a külső kellékét szerzi meg ezáltal. Az a tény, hogy valaki csinosabban öltözhöz, egyúttal a partner-keresés, szórakozás, tánc, udvarlás tekintetében is, lényeges anyagi feltételnek számít.

b) A másik motívumcsoportot „szórakozás” címen foglaltuk össze. A fiúknál

a sport mint szórakozás sokkal nagyobb területet ölel fel, mint ezt a lányoknál láttuk. A strand mellett a horgászás, futballozás, tánczene hallgatása komoly mértékben szereplő tényező. Mai életünk sajátos velejárója a dzsessz, a gitározás ugyanúgy megtalálható e motívumcsoportban, mint a mozi, színház vagy fényképezés. A rádió, televízió és az olvasás viszonylag kisebb szerepet tölt be a motívumcsoport összetevőjeként. A fiúknál előtérbe kerül a motor, az autóvezetés, mely komoly örömforrásnak számít. Sajnálatos módon a múzeumok, képtárak látogatása és az olvasás kisebb mértékben jelentkezik a megvizsgált fiúgyermekek örömforrásának gyakorisági szóródásában. A fiúk sportolási kedvével függ össze az a jelentős százalékban fellelhető élményforrás, amit a „győzelem boldogsága” címen foglalhatunk össze. A játékban, sportban, versenyben aratott győzelem az erő sikeres megmutatása, nagy százalékban jelentkezik a kapott motívumcsoportokban. Az atlétikai versenyeken, sportban elért sikerek az eredményes vadászat, az erő megmutatása, a megbecsülés kivívása jelentős élmény. Az első kereset, a munkában elnyert pozitív értékelés a fiúkat boldoggá teszi.

c) Számszerűen legdöntőbb súlyú iskolán kívüli örömforrás az üdülés. A külföldi túrák, az ezzel kapcsolatos társadalmi érintkezésből eredő élmények mély nyomokat hagynak a fiúkban. Maga a kirándulás is jelentős élményforrásnak bizonyult, de fokozottabban mutatkozott ez meg akkor, ha az üdülés, kirándulás, társas formában, osztály kereteiben játszódott le, és ha a végcél egy külföldi túra volt. A mozgásigény, a külföld minél messzebbre kitérő tájainak megismerése hatalmas vonzóerőt képvisel.

Ezeket a társas kirándulásokon az interperszonális kapcsolatok jelentik a döntő élményanyagot. Az utazás során az osztálykohézió megeremtetése erőteljesen halmozott élmények formájában történik, hiszen egész nap együtt vannak, meghozzá pozitív élmények átélésében. Ezek az élmények évekre szóló tartalékot szolgálnak egy meghatározott közösségnek, osztálynak. Másrészt az ilyen társas kirándulások romantikus keretei is érdekesek számukra. Itt szövődhetnek az első egyszerű, de néha komolyabb szerelmi kapcsolatok is a fiatalok életében. Ennek igen széles, változatos skálája van.

d) Ez a motívumcsoport vezet el bennünket a fiatalok egyik leglényegesebb problémáját felölelő élményforrás, a szerelem motívumcsoportjához. A 14–18 éves életkorban legkülönbözőbb formájú élményforrásként jelentkezik a fiúknál szerelmi élmény. Megtaláljuk a lányos, egyszerű, romantikus, álmodozó, bizonyos szempontból irreális, szentimentális formát is. Az egyik fiú arról ír, hogy boldoggá tette az a tény, hogy megfoghatta imádottnak a kezét. A másik számára nagy élményt jelentett az, hogy volt aki őt megértette, akinek az iskolai és az otthoni problémáját elmondhatta. Akaratlanul is eszünkbe jut Kosztolányinak „A szegény kisgyermek panaszai”-ban olvasható néhány mondata: Az első szerelem lényege, hogy van, aki már megérti, aki csak órá figyel, aki ugyanolyan gondolkodásmódú, mint ő. Az ilyen szerelmi megnyilatkozások mellett a legdrasztikusabb szexuális problémát tükröző írásokat is találtunk, melyek helyenként a nyers és tapintatlan erotikát tükrözik. A hülígán megnyilatkozások akaratlanul is felvetik bennünk a kérdést, vajon a jelenlegi iskolarendszer és nevelés helyesen készíti-e elő a fiatalokat a szerelem és házasság problémáinak megértéséig, nem hagyja-e túlságosan magukra az „érés” stádiumában a spontán véletlenszerű felvilágosítás hatására az élmény után vadászó fiúkat. Van-e megfelelő fórum és bizalmas kapcsolat a gyermekek és szülők, tanulók és tanárok között, hogy az életet, a természetes és kihatásaiban társadalmilag is annyira jelentős problémákat hivatott emberektől nyugodt körülmények között megismerjék.



A kapott megnyilatkozások arra vallanak, hogy e téren a tájékoztatlanság és a véletlenség pozitív és negatív élményforrások gyökere lehet.

Sajátos módon a fiúknál csupán a gimnazista korban jelentkezik a szerelmi érzés, mint komoly élmény. A lányoknál az általános iskola 7—8. osztályában már kb. olyan érettségi fok, érdeklődés és élményanyag figyelhető meg, mint amit a 2—3 évvel idősebb fiúgyermekeknél tapasztalunk.

Kissé bizarrnak tűnik, de mélyebben elgondolkodva neveléslélektani szempontból könnyen bizonyíthatjuk tételünket: meg kellene tervezni az örömforrásokat is. Ahogyan szükséges, hogy elkerüljük az iskolai és iskolán kívüli negatív, nyomasztó, szorongást, félelmet okozó ártalmakat, mint amilyen a jatrogén vagy didaktogén ártalom, úgy kellene ránevelni a gyerekeket az öröm meglátására, minél nagyobb mértékű megragadására és a pozitív perspektívák meglátására is. Világszerte jelentkezik az ifjúságnál a türelmetlenség, az élvezetek keresésének, bizonyos szempontból halmozásának igénye. Türelmetlenek és minél előbb „felnőtt jogokat és élvezeteket” kívánnak megszerezni maguknak. Mindez az életkorok függvényében sokszor felszínes (korai dohányzás, ivás, szekszuális kapcsolatok stb.) Kimarad az ifjúság életéből a helyes romantika, s lecsökken az ebből eredő pozitív élmények mennyisége. Nem kap elég teret a pozitív élménycsoportban az esztétikum sem, a művészeti élmények keresése, a művészi szépben való gyönyörködés. Sem az olvasás, sem a képzőművészet, sem a zene területén nem kap az esztétikai öröm olyan helyet ifjúságunk életében, ahogyan erre a belső lelki hatóerők és szükségletek kielégítése szempontjából igény lehetne. Az iskolai élet talán túlságosan előírja azokat a követelményeket, melyeket nap mint nap az intellektuális fejlődés szempontjából a tanulónak teljesítenie kell. A szabad idő esztétikai örömet jelentő kihasználására még nem tettük meg a szükséges lépéseket. Adós maradt a pedagógia is az ízlésre neveléssel, az esztétikumnak mint örömforrásnak a kellő súlyú megteremtésével. Sokkal több művészi élményt kellene nyújtani az ifjúságnak ahhoz, hogy ez nem csupán ismeretközlés legyen, hanem pozitív érzelmi töltést is jelentsen számára, örömforrást és erőt a negatív élmények elviselésére és leküzdésére. A motívumok megdöbbenően kis százaléka utal csupán az olvasásra, a képtárak látogatására, a zenehallgatás örömeire.

Az érzelmek pozitív oldalának vizsgálata ezúttal is bebizonyította: fel lehet tárni a biológiai érzelmi megnyilatkozások, élményforrások, jelenségek, folyamatok és állapotok fejlődéslélektani sajátosságait, és szükséges is, mert csak ezáltal lehet megtervezni a különböző életkorú tanulókra ható tényezőket, megalapozni a tanuló harmonikus életformájának kibontakozását.

## TÁJÉKOZTATÓ IRODALOM

- BAUMANN, RUDOLF, Physiologie des Schlafes und Klinik der Schlaftherapie. Berlin, 1953. 227.  
GATES, JERSILD, McConnel, Shalman, Educational Psychology. Washington, 1942.  
GERÉB GYÖRGY—BÁCSKAI JÓZSEFNÉ, Complex-munka szükségessége a gyermekek neurológiai és pszichológiai gondozásában. Orvosi Hetilap 1958. 29. 977—81.  
GERÉB GYÖRGY—SOMOGYI ISTVÁN, Fáradsági tényezők vizsgálata és új típusmeghatározási módszere. Szegedi Ped. Főisk. Évk. Szeged, 1961. 199—208.  
GERÉB GYÖRGY—SZABÓ ZOLTÁN, Eljárásmód a félelem motívumainak lélektani vizsgálatára különböző korú általános iskolai tanulóknál. Szegedi Ped. Főisk. Évk. 1962. 169—81.  
GERÉB GYÖRGY—SZABÓ ZOLTÁN, Az álmok élménytartalmának lélektani elemzése általános iskolai tanulóknál. Szegedi Tanárk. Főisk. Tud. Közl. 1963. 249—79.  
GERÉB GYÖRGY—SZABÓ ZOLTÁN, Ein Verfahren zur psychologischen Untersuchung der Motive der Angst bei Elementarschülern verschiedenen Alters. Praxis der Kinderpsychologie und Kinderpsychiatrie, Göttingen, 1963. 146—151.  
GERÉB GYÖRGY—SZABÓ ZOLTÁN, Kétélyek és remények a középiskolások álmaiban. Szegedi Tanárk. Főisk. Tud. Közl. 1965. 337—52.

- GERÉB GYÖRGY—SZABÓ ZOLTÁN, Az álmok élménytartamának pszichológiai vizsgálata elsőéves főiskolai hallgatóknál. Szegedi Tanárk. Föisk. Tud. Közl. 1966. 163—79.
- GERÉB GYÖRGY—SZABÓ ZOLTÁN, Adalékok a boldogságnak mint élményforrásnak fejlődéslelektani vizsgálatához I. Szegedi Tanárk. Föisk. Tud. Közl. 1967. 179—191.
- GERÉB, G.—SZABÓ, Z.—OESTREICH, G., Angstvorstellungen ungarischer Mittelschüler. Praxi der Kinderpsychologie, Göttingen, 1968. 59—70.
- JAKOBSZON, P. M., Az érzelmek pszichológiája. Budapest, 1962. 418.
- LIEBERMANN LUCY, Pavor nocturnus. Gyermekgyógyászat. 1957.
- LJUBLINSZKAJA, A. A., Die psychische Entwicklung des Kindes. Berlin. 1961. 626.
- MIKÓ ESZTER, A gyermek félelmei. Lélekt. Tanulm. 1940. IV. 73—8.
- NAGY LÁSZLÓ, A háború és a gyermek lelke. Magyar Gyermektanulmányi Társaság Budapest, 1916.
- NOWOGROTZKI TADEUSZ, Fejlődéstan, 1961. 182.
- PRÍHODA VACLAV, Bevezetés a pedagógiai pszichológiába. 1960. 390.
- RUBINSTEIN, S. L., Grundlagen der Allgemeinen Psychologie. Berlin, 1958.
- TRAMER MORITZ, Pavor sceleris Z. Kinderpsychiatrie, 26. 1959. 129—40.
- WALLON HENRI, A gyermek lelki fejlődése. Bpest, 1958. 171.

## ДАННЫЕ К ИССЛЕДОВАНИЮ СЧАСТЬЯ, КАК ИСТОЧНИКА ПЕРЕЖИВАНИЙ В АСПЕКТЕ ПСИХОЛОГИИ РАЗВИТИЯ

*Д. Герéb и З. Сабó*

Авторы начали исследование позитивных и негативных чувств с точки зрения психологии развития в 1959 году с целью получить несколько характерных переживаний форм появления чувства, частоту их появления, выразить в цифрах порядок мотиваций в аспекте частоты, и обобщить полученные зависимости в зеркале возрастов.

Проверенные лица в рамках определённого круга тем (напр. страх, сон, радость) должны были одновременно написать сочинение и рисовать. Надо было описать свои личные переживания, связанные с темой, и сделать о них рисунок.

В данной работе обобщены мотивы счастья 14—18-летних мальчиков. Напротив девушек у мальчиков мотивы, относящиеся к школьной жизни, составляют лишь одну пятую часть. Переживание удачи, достигнутой в школе, у девушек показывается в больших процентах чем у мальчиков, которые оценивают в первую очередь успехи, достигнутые в общественной жизни, и их характерная черта — желание победить, показать свою силу. У девушек переживание удачи по отношению ко всем мотивам составляет 5,67 % а по отношению к группам мотивов, связанным с жизнью вне школы 7,09 %. У мальчиков переживание удачи по отношению ко всем мотивам составляет 23,78 %, а на жизнь вне школы остаётся 27,58 % мотивов.

Работа, после анализа содержания отдельных групп мотивов, освещает воспитательно-психологические последствия.

## BEITRÄGE ZUR ENTWICKLUNGSPSYCHOLOGISCHEN UNTERSUCHUNG DES GLÜCKSGEFÜHLES ALS ERLEBNISQUELLE. II.

von Gy. Geréb und Z. Szabó

Die Verfasser begannen die entwicklungspsychologische Untersuchung der positiven und negativen Gefühle im Jahre 1959 mit dem Ziele, einige dominante Erlebnisse, affektive Erscheinungsformen herauszugreifen, deren Vorkommen, die Reihenfolge der Häufigkeit der Motive zahlenmäßig auszudrücken und die erhaltenen gesetzmässigen Zusammenhänge als Funktion des Lebensalters zu verallgemeinern.

Die untersuchten Personen hatten innerhalb des gegebenen Themenkreises gleichzeitig einen Aufsatz zu schreiben und eine Zeichnung zu verfertigen. Es waren ihre mit dem Thema verknüpften persönlichen Erlebnisse zu beschreiben und zeichnerisch darzustellen.

Die gegenwärtige Arbeit fasst die Glücksmotive 14—18 jähriger Jungen zusammen. Im Gegensatz zu den Mädchen machen bei den Jungen die auf das Schulleben bezüglichen Motive nur etwa ein Fünftel aus. Das in der Schule erreichte Erfolgserlebnis erscheint bei den Mädchen in einem höheren Prozentsatz als bei den Jungen, die vor allem ihre im gesellschaftlichen Leben erreichten Erfolge hochschätzen; ihre kennzeichnenden Züge sind der Siegeswille, die Schaustellung ihrer Kraft. Bei den Mädchen beläuft sich das Erfolgserlebnis auf 5,67 % der sämtlichen Motive, 7,09 % der außerschulischen Motivgruppe. Bei den Jungen gibt das Erfolgserlebnis 23,78 % aller Motive; auf das Leben außerhalb der Schule entfallen 27,58 % der Motive. Nach einer inhaltsmäßigen Analyse der einzelnen Motivgruppen werden die erziehungspsychologischen Konsequenzen dargelegt.